

Om utforskningen av den materiella kulturen i Estlands kloster

Av Jaan Tamm

En av de viktigaste typerna av Estlands kulturminnen utgörs av byggnadsminnen, vars antal (948) visserligen inte är så stort jämfört med andra minnesmärken (fornminnen – 5714; historiska minnesmärken – 2119; konstminnesmärken – 7078) (Kristal, Tamm), men som i desto högre grad finns med i vårt dagliga liv i diverse former. De mest monumentala och mest iögonenfallande bland dem är historiska stadscentra och försvarsverk, kyrkor, herrgårds- och industrikomplex, vårdshus, väder- och vattenkvarnar (1). Medan de ovannämnda har tillkommit under loppet av perioden från 1200-talet fram till i dag, så hör dock alla kloster som har existerat i Estland, till medeltiden.

Antalet kloster som grundades i Estland av dominikaner, cistercienser, franciskaner och birgittiner förblev litet jämfört med Västeuropa eller Ryssland och trots att de var spridda och bl.a. skyddade av den feodala ideologin, blev de bara 12 till antalet. Desto större var emellertid deras inflytande. Genom att via klosterordnar ha kontakter med påvens kuria och direkta kontakter med den lokala ordensmakten, biskoparna och råden i städerna, utvecklades klostren i praktiken under 1500-talet till den tredje eller fjärde största ekonomiska och ideologiska kraften i det medeltida Livland. De ägde stora hushåll, organiserade marknader, verkade relativt självständigt på utrikeshandelns område och deltog aktivt i praktiskt taget alla livsytringar på det lokala planet.

En likadan roll spelade klostren även inom medeltidens byggnadsverksamhet; de var utan tvekan dominerande i såväl städerna som på landsbygden. Således var den i Tallinn belägna dominikanska klostretkyrkan den längsta sakrala byggnaden (67 m). Piritaklostrets kyrka, med sina 1350 m² och 34 meter höga gavlar, var det mäktigaste exemplet på kalkstensarkitektur i Baltikum vad gäller byggnadsvolym. Till de största i sitt slag hörde också cisterciensernas kloster i Kärkna och Padise. De sistnämnda låg på landet, emedan samma ordens nunnekloster låg i städerna (Tallinn, Tartu) eller i närheten av borgar eller inom deras försvarsområden. Ett separat klosterkomplex anlade birgittiner i Pirita i närheten av Tallinn, men övriga ordnar hade sina kloster uteslutande i städerna. Reformationen (1524) medförde olika konsekvenser för de skilda klostren. Under reformationen upplöstes, härjades eller stängdes dominikanernas kloster i Tallinn, Tartu och Narva. Samma öde drabbades franciskanerna i Tartu.

De övriga 8 klostren existerade vidare ända fram till livländska kriget (1558-1583) tack vare vasallernas och Livländska Ordens beskydd, eller också upphörde de med sin verksamhet under det ovan nämnda kriget. Fram till 1629 existerade S:t Mikaelns nunnekloster i Tallinn, som hade förvandlats till ett hem för vasallernas döttrar, där de erhöll såväl utbildning som uppfostran.

Estlands Kloster

Nr.	Orden	Munke- eller nunnekloster	Grundande e. första omnämmande	Nedläggning e. stängning	
I.	Cistercienser				
1.	Kärkna	M	1228	1558	känt
2.	S:t Mikael's i Tallinn	N	1249	1629	känt
3.	Padise	M	1310	1558	känt
4.	Lihula	N	1275-1285	Livländska kriget	känt
5.	Dorpat	N	1345	Livländska kriget	okänt
II.	Dominikaner				
6.	Katarina i Tallinn	M	1229 (1246)	1524	känt
7.	Tartu	M	1520	1524	okänt
8.	Narva	M	1520	1524	okänt
III.	Franciskaner				
9.	Tartu	M	1466	1524	okänt
10.	Viljandi	M	1466-1471	1559	känt
11.	Rakvere	M	1508	Livländska kriget	känt
IV.	Birgittiner				
12.	Pirita	N	1400	1577 (1592)	känt

Utöver huvudklostren, av de fyra angivna klosterordnarna 2, fanns det i Estland även flera andra eller tredje rangens sammanslutningar, som inte hade några speciella klosterföreskrifter förutom äktenskapsförbud. Således låg beginer, som var knutna till dominikaner, på Apoteksgatan i Tallinn, klarrissor, som hörde till franciskanerna, hade sitt säte i Tartu (Otto), samma ordens kvinnliga tertianer höll till i Tartu och Lihula (Freymuth).

Av de en gång så mäktiga klosterbyggnaderna har bara S:t Mikael's kloster i Tallinn (Mäeväli) nått våra dagar i ombyggt skick. Som ruiner eller som delvis använda för andra ändamål finns Tallinns Katarina (Tool-Marran) och Viljandis franciskanerkloster kvar. Helt i ruiner ligger Padise (Raam, 1958) och Pirita (Tamm, 1980). Av övriga kloster har antingen bara några murrester i Lihula (Eesti arhitektuuri ajalugu), Kärkna (Traat), Rakvere bevarats eller också har de

försvunnit helt så att det inte ens har varit möjligt att lokalisera deras läge i städer eller ute i terrängen.

Till följd av klosterordnarnas interna ordning, var de flesta kloster relativt slutna enheter, med ett slutet hushållningssystem. Det är antagligen huvudorsaken till att det i estniska arkiv finns så lite material om våra klostrens ekonomiska verksamhet, deras vardag och förhållanden. Det mesta av materialet förvarades i klostrens egna arkiv och krönikor, vilka emellertid inte har nått senare forskare i någon anmärkningsvärd omfattning. Det finns all anledning att tro att det mesta helt enkelt har förstörts under reformationen, sekulariseringen, Livländska kriget och påföljande dratiska händelser. Bara någon lycklig slump, som t ex 1930 då man fann ett fragment av ett kalender från Piritaklostret i Svenska Riksarkivet, kan tillföra någonting väsentligt till bilden (Johansen). En del fakta, som enbart ger en fragmentarisk

Fig. 1. Medeltidskloster i Estland. B-birgittiner, C-cistercienser, D-dominikaner, F-franciskaner.

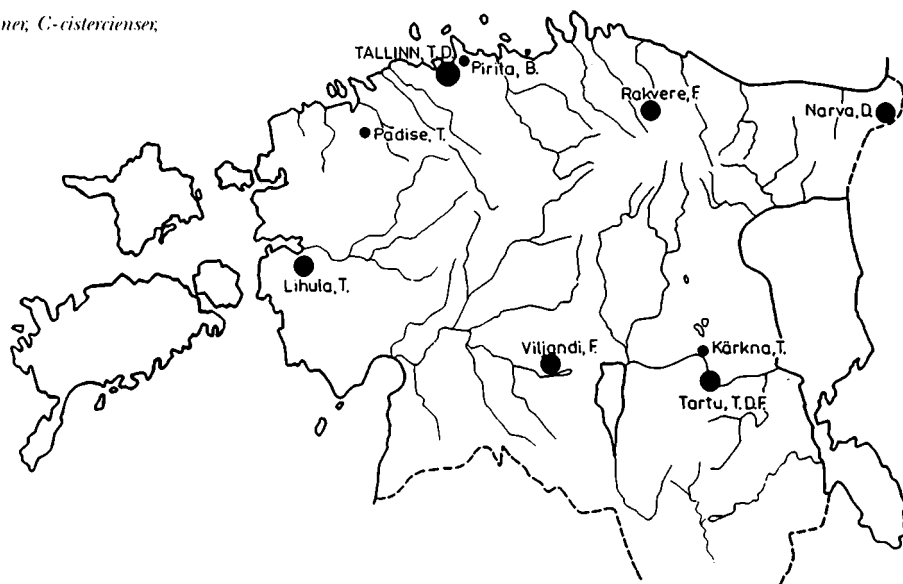

bild av det konkreta klostrets historia, kan återfinnas i biskoparnas, ordens- och stadsmyndigheternas, gillens, skråns och brödraskapens material. Således ger biskop Kyvels visitationsprotokoll från åren 1519-1525 (Blumfeld) en viss information om Lihula- och Padiseklostrens ekonomi. Merparten av det ännu så länge opublicerade arkivmaterialet om Tallinns dominikanerkloster förvaras i Statens centralarkiv i Tallinn, fond nr. 230. I samma arkiv förvaras också 16 handskrivna kodexar och 26 trycksaker, som tillhörde klostret och som innehåller material från tiden mellan 13- och 1500-talet (Koehler). De sistnämnda ger visserligen en överblick över klostrets en gång så rika bibliotek, vars rester överlämnades till Tallins magistrat år 1525 (Hansen), likaså ges en överblick över prästernas och munkarnas andliga intressen, men de innehåller föga information som skulle kunna bidra till utformningen av en helhetsbild av kul-

turen. Samma gäller i hög grad om den materiella kulturen och även arkivmaterialet.

Detta till trots, bygger arbetena som publicerades i slutet av förra århundradet och i vårt århundrades första tre decennier (delvis också senare), företrädesvis på arkivmaterialet eller på lokala undersökningar av byggnadskroppar som finns bevarade av klosterbyggnaden. Således har klostren i Tallinn och Tartu undersökts av G.V. Hansen, F. Amelung, E.V. Nottbeck, W. Neumann, A. Tuulse, E. Kühnert, R. Otto och O. Freymuth (Amelung, Freymuth, Hansen, Nottbeck och Neumann, Köhnert, Tuulse, 1953, Otto).

Den information om Piritaklostrets historia och arkitektur som togs fram av en rad forskare (S. Karling, E. Kühnert, A. Tuulse o a) förenades till två samlingsverk (Pirita klooster, 1936; Pirita klooster, 1940).

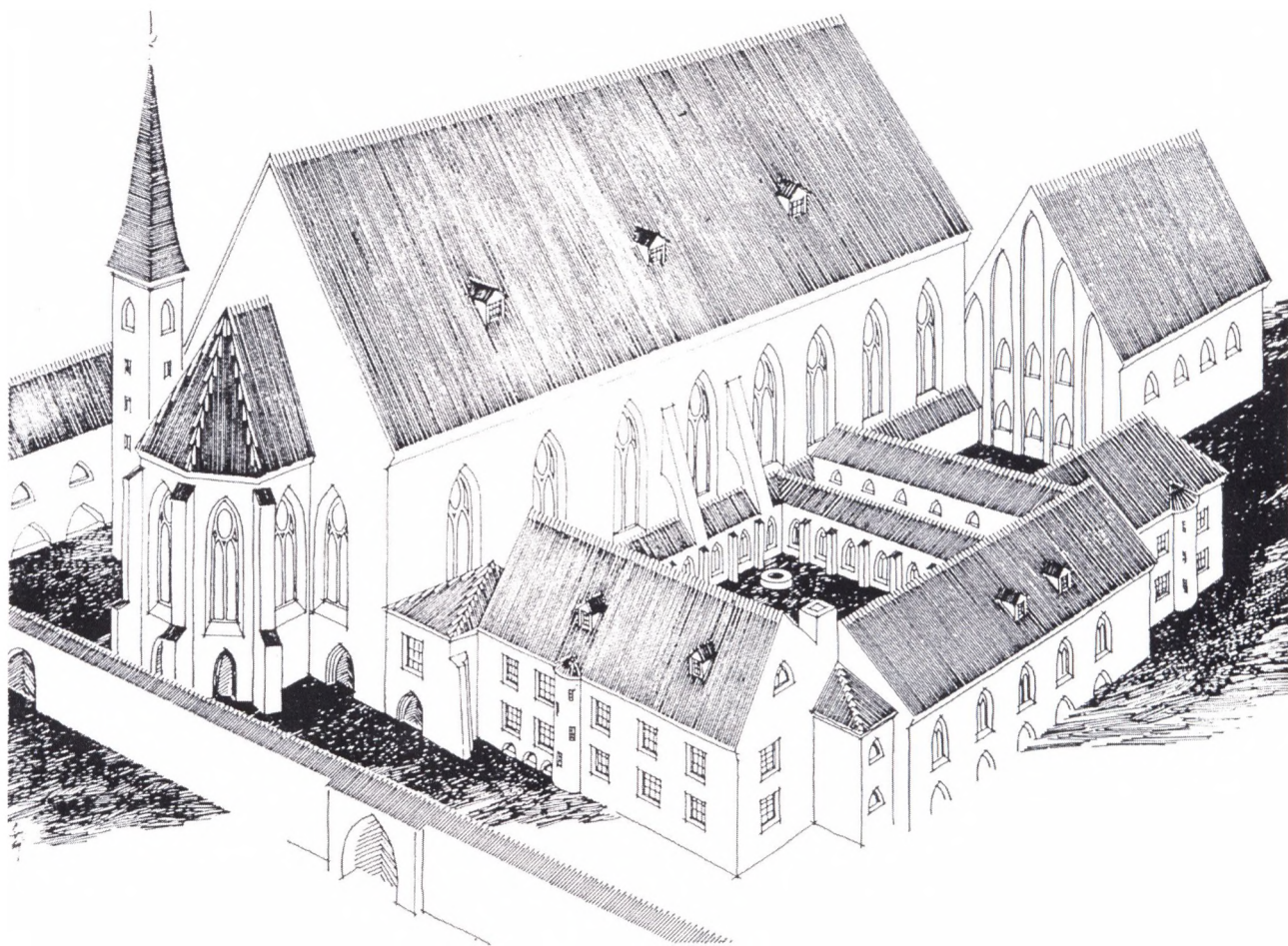

Fig. 2. Rekonstruktion av dominikaner klostret, sett från nordost.

I en ganska undermålig kompilation behandlades Estlands kloster och deras roll i det lokala politiska livet och utbildning av A. Vööbus. I samband med de religiösa striderna som åtföljde reformationen, behandlades klostren flyktigt också av O. Sild. Mycket

uppmärksamhet ägnades åt byggnadshistorien och arkitekturen av de kloster som låg utanför städerna av A. Tuulse (Tuulse, 1942), som behandlade kloster som fästningar. Den konkreta byggnadshistorien av ett befäst kloster behandlade V. Raam i ett arbete

som baserade sig på material som hade samlats före 2:a världskriget (Raam, 1958). I huvudsak behandlar de nämnda studierna bara snävare områden, även det gör man ofta på ett tendentiöst sätt, inom klosters utformningshistoria eller av deras flera sekler långa verksamhet.

Litet utförligare har klosterordnarnas verksamhet behandlats av W. Schmid med tanke på cistercienser, G.V. Walther-Wittenheim i fråga om dominikaner, L. Lemmens i fråga om franciskaner och T. Nyberg (Lemmens, Nyberg, Schmid, Walther-Wittenheim) när det gäller birgittiner, varvid de har försökt att även behandla klosterordnarnas verksamhet i Livland (och delvis också i Finland).

Nya inriktningar och ny information medförde arkeologiska utgrävningar som genomfördes i klosterruiner. Redan 1888 utförde arkitekten R. Guleke vid universitetet i Tartu utgrävningar på Kärkna klostrets domäner (Hasselblatt). År 1894 inleddes liknande, men betydligt mera omfattande utgrävningar i Pirita klostrets ruiner, under ledning av arkitekten och konsthistorikern W. Neumann (Pirita klooster, 1940, 41 ff). Men utgrävningar där man använde vetenskapliga forskningsmetoder, genomfördes här först på 1930-talet (Tuulse, 1936; Tuulse 1938). Under samma period infaller även analoga arbeten, men i betydligt mindre omfattning, också i det andra klostercentrumet i Padise. Det senare var ett av de första tillfällena i Estland, där forskning förenades med planmässiga konserverings- och restaureringsarbeten av byggnadsminnen, som stod under statligt skydd och som pågick med vissa mellanrum från 1955 till 1968. I samband med att det statliga fornminnesskyddet fick ny fart på 1950-talet (3), inleddes utforskningen av kloster även i Tallinn, där man 1954-1955 utförde omfattande utgrävningar i

f.d. Katarina dominikanerklostrets innergård och korsgångar. Tyvärr begränsade man sig här huvudsak till 1500-talet, varför en stor mängd värdefull information fortfarande väntar på utgrävningar.

Under åren 1960-1964 undersökte byggnadshistorikerna återigen Piritas klosterruin, där man vid sidan av forskningsuppgifter, som hade framkallats av konservering och restaurering, även utförde ganska omfattande byggnadsarkeologiska utgrävningar. Arbetena fortsatte under ledning av författaren till föreliggande arbete under åren 1975-1980 (4).

I samband med restaurerings- och anpassningsprojektet vid Jans Kyrka i Viljandi, utfördes år 1980 på kyrkans norra sida, i området av franciskanerklostret, som anlades här 1466, provgrävningar, som utvidgades följande år till ett mera omfattande arkeologiskt forskningsarbete. De senaste utgrävningarna i korområdet och i långskeppet av kyrkan, som en gång i tiden ingick i klosterkomplexet, ägde rum på sommaren 1986-87 under ledning av Kaur Altoa.

Författaren till den här artikeln har även utfört provgrävningar i innergården av S:t Mikael's kloster i Tallinn och har svarat för den arkeologiska tillsynen av området för en värmeledning som löper på norra sidan av samma kloster.

På nytt påbörjades större utgrävningsarbeten i klostrets innergård i samarbete med arkeologer från Lund och Malmö i juli 1990.

1989 inleddes också omfattande utgrävningar vid ett f.d. franciskanerkloster i Rakvere (Aus), 1990 utfördes provgrävningar även i Lihula.

Trots att man har undersökt klosterbyggnader på flera olika sätt, har inte dagens historiker bidragit med någonting väsentligt till en allmän översikt av estniska kloster, varför vi *än så länge* saknar ett verk som täcker historien om Estlands medeltida kloster,

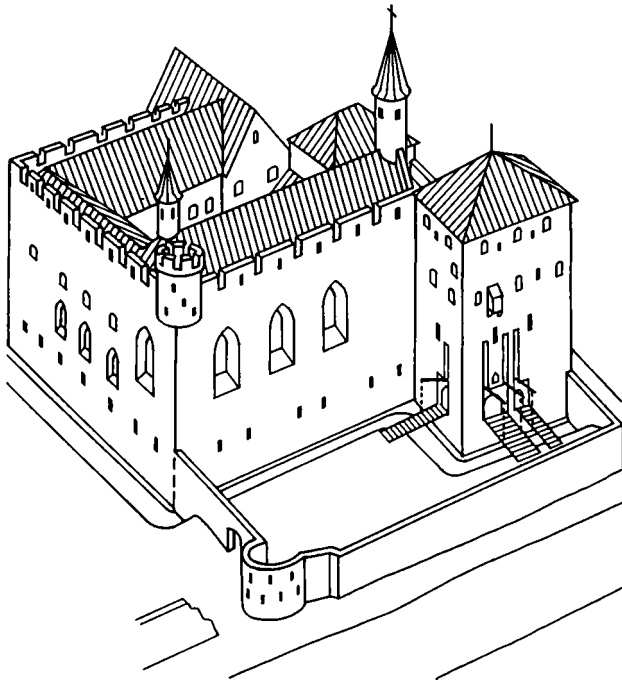

Fig. 3. Rekonstruktion av klostret i Padise, sett från nordost.

som bygger på skriftliga och andra kända källor utifrån den materialistiska historiesynen. Här ligger en stor del av skulden hos byggnadshistoriker och arkeologer. Man har inte ens klarat av att publicera något band av en arkitektonisk karaktäristik över de fyra mest undersökta klostren.

Därmed har klostren undersökts relativt grundligt jämfört med andra medeltida objekt – av sammanlagt 12 kloster har 5 (eller 43%) undersökts med arkeologiska metoder. Därför är det möjligt att ställa upp en rad vetenskapliga uppgifter och börja lösa dem successivt. Därvid måste man ta hänsyn till att

historieforskningens huvudinriktning bara kan bygga på en syntes av olika källor: en enhetlig historiebbyggnad kan bara byggas på en grundmur som baserar sig på en enhetlig källforsknig. En sådan ståndpunkt har hittills ignorerats av våra kulturhistoriker, varför den existerande luckan är kännbar även på den materiella kulturens område, i synnerhet vad gäller medeltiden. Medan fyndmaterialet från förhistorisk tid har underkastats en relativt mångsidig behandling i arbeten av de arkeologer som forskar kring den föregående perioden (5), så har medeltidens materiella kultur (med undantag av byggnads- och bildande konst) t o m i »Estniska konstens historia« tilldelats bara 3 sidor, av vilka merparten ägnas åt guldsmede, koppar-, brons- och tennarbete (huvudsakligen en uppräknig av mästare vilka förekommer i arkivalier (Solomökova). I »Estniska SSR:s historia« (Naan) saknas motsvarande rubrik helt.

Under åren som gått sedan utgivningen av de nämnda arbetena har emellertid *intresset för medeltidens kultur ökat avsevärt såväl i Sovjetunionen och Estland som i utlandet*. Man håller på att så småningom bli av med begreppet »den mörka medeltiden« och betraktar medeltidens kultur som en fullvärdig del av världskulturen. Man förstår likaså att inte bara bönder (d v s landsbygden) skall betraktas som bärare av kulturen, utan att också stadsmiljön är av stor betydelse i det avseendet. Jämte en ekonomisk, social, politisk, demografisk och geografisk utforskning av städer har även etnografisk forskning förekommit, i synnerhet när det gäller vardagslivet. Därvidlag förflyttas tyngdpunkten alltmer till forskning på kulturens område. En av orsakerna till denna tendens är att traditionella källor (arkivalier, litteratur, diverse avbildningar) har underkastats en uttömmande forskning, men en annan orsak är tillflödet

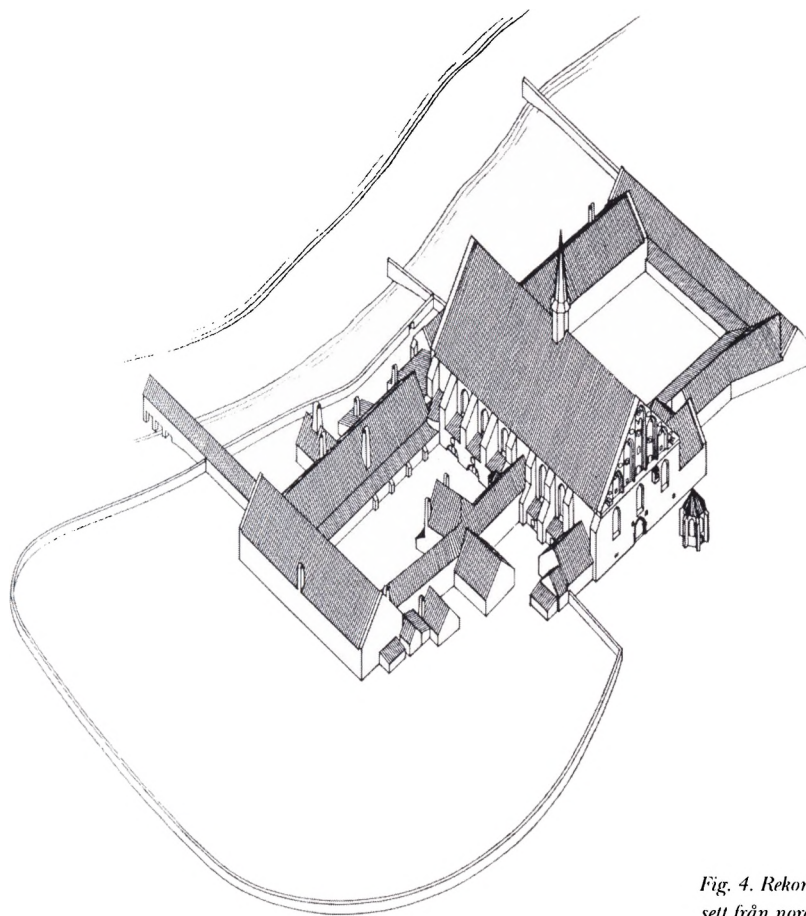

Fig. 4. Rekonstruktion av klostret i Pärnu, sett från nordväst.

av nytt material som kommer fram genom arkeologiska forskningar. Med den materiella kulturen som utgångspunkt har man undersökt praktiskt taget alla sfärer av samhällslivet. Ett typexempel på en sådan inriktning är internationella kongresser för kulturhistoriker som arrangeras av Österrikes Vetenskapsakademi (6). I Sovjetunionen representeras denna inriktning tydligast av B. Koltjin och V. Janin i deras

arbeten om Novgorod och av O. Levko som har ägnat sig åt utforskning av Vitebsk.

I Estland har snävare sektorer av den materiella kulturen och deras konsthistoriska värde studerats av E. Vende, V. Konsap och K. Kirme (Vende, Konsap, Kirme).

Med hänsyn till klostrens speciella betydelse i medeltidens ekonomiska och politiska liv och arki-

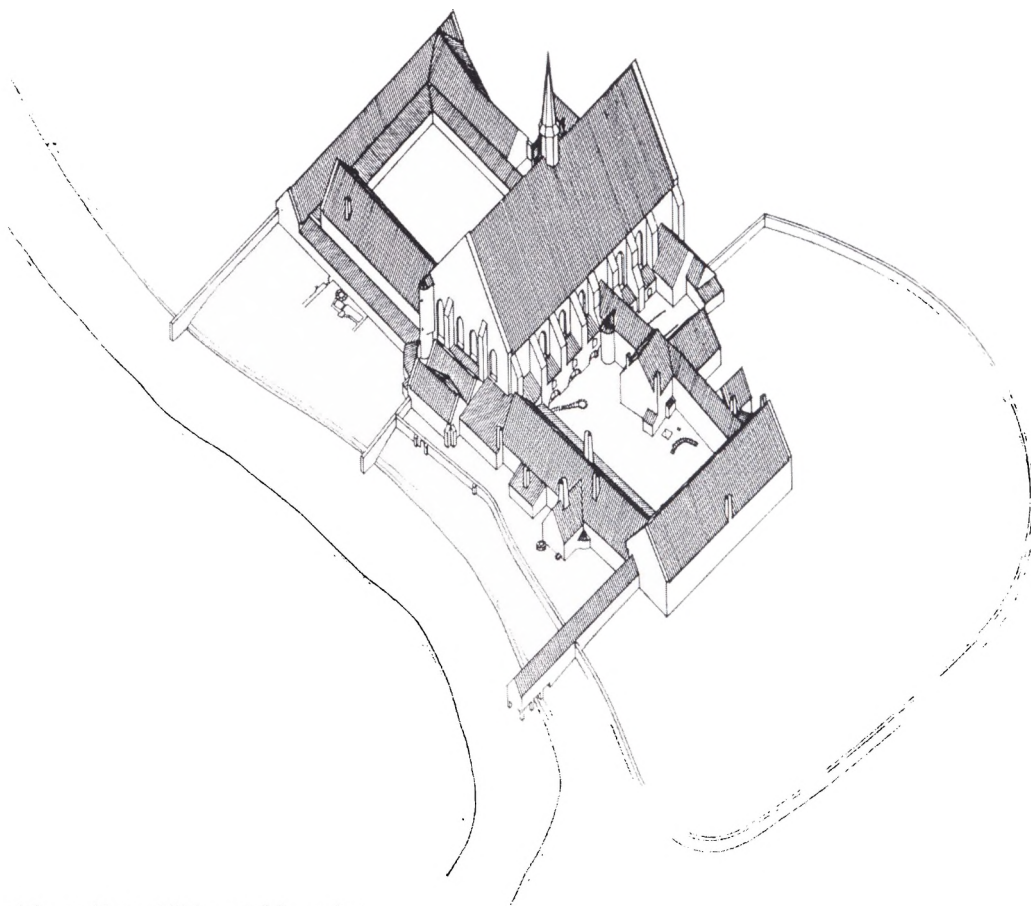

Fig. 5. Rekonstruktion av klostret i Piritā, sett från nordost.

tektioniska bild, med tanke på den omfattning i vilken de utforskats och den ytterst omfattande och mångsidiga information som hittills i praktiken legat outnyttjad, finns det också starka argument för att detta tema skall bli föremål för fortsatt djupare forskning.

Författaren till föreliggande artikel tog upp frågan om en komplex utforskning av historiska byggnader i Estland

på en vetenskaplig konferens som ägde rum i Klaipėda i Litauen år 1982, där han behandlade byggnadsrester från kloster och deras kulturskikt som: 1. källa för byggnadshistoria, 2. källa för ingenjörstekniska kunskaper på byggnationens område, 3. källa för den andliga kulturens och ideologins historia, 4. ekonomihistorisk källa, 5. källa för den materiella kulturens historia.

Man kan konstatera att med undantag för den första aspekten har dessa problem hittills fått föga uppmärksamhet. Med tanke på de ytterst talrika fynden som man gjort vid arkeologiska utgrävningar i kloster (ca 30 000 föremål) har författaren till föreliggande arbete satt som sitt mål att under den nuvarande etappen ge en generaliserande översikt av detta rika men för den bredare historiska forskningen hittills okända material.

En detaljerad analys av hela fyndmaterialet som gjorts vid utgrävningar i undersökta kloster (Tallinnas dominikaner, cistercienser i Padise, franciskaner i Viljandi och Rakvere samt birgittiner i Piritä) måste utföras på ett sätt som motsvarar klostrens vardagsliv och förhållanden. Därvidlag får det inte vara arbetets uppgift att enbart beskriva olika typer av föremål, utan det skall även skapas en allmän bild av klostrens materiella kultur och deras fysiska byggnadsform varvid man även skall fästa uppmärksamhet på skilda drag av deras inre och yttre utveckling på 15- och 1600-talet.

För att lösa en sådan huvuduppgift måste man lösa följande deluppgifter:

1. Att ge en beskrivning av alla fynd som man gjort vid utgrävningar i klostren.
2. Att ta reda på allt material som härstammar från klostren som finns bevarat i arkiv och på museer.
3. Att fastställa både likheter och olikheter hos klostrens materiella kultur.
4. Att fastställa funktionella, kompositionsmässiga och stilistiska särdrag hos klostrens materiella kultur.
5. Att fastställa faktorer som påverkade utvecklingen av klostrens materiella kultur.
6. Att klarlägga den ställning som klostrens materiella kultur intog i dåtida Estlands kulturbild.

I föreliggande arbete har författaren behandlat samhällets och den materiella kulturens utveckling i ett intimt samband med den ekonomiska basen och den andliga utvecklingen. Därför behandlas klostrens materiella kultur inte enbart som ett föremål för historisk-arkeologisk forskning och konsthistorisk forskning, utan också som ett resultat av historiska och sociala faktorer som utvecklas och ändras.

I samband med ifrågasättande tema är det den färskaste litteraturen på området som är av intresse. I sammanhanget kan av sovjetiska specialister nämnas V. Janin, B. Koltjin, M. Rabinovitj, E. Rybina, A. Nikitin, S. Beletskij m fl. Särskild uppmärksamhet måste fästas vid material från Novgorod- och Pskovområdet, speciellt vid medeltida föremål från Lettland (7), vilka utgör en ovärderlig bas för jämförelser.

På grund av historisk-politiska förbindelser är det naturligt att speciell uppmärksamhet skall fästas vid väst- och nordeuropeiskt material. Särskilt viktiga är i sammanhanget material från den redan nämnda konferensen i Krems (Österrike), danska, tyska och svenska arbeten med vilka material från tyska, danska, svenska och finska områden behandlas parallellt liksom kataloger från olika museer och utställningar.

Ett annat och kanske mest betydande utgångsmaterial, jämte *konkreta fynd*, är rapporter som sammanställts av det här materialet. Härvidlag kan man i första hand nämna rapporter över de fynd som gjorts i Piritäklostret (Tamm, 1977, 1978, I,2; 1979, 1981, 1987, 1990), vilka kompletteras av artiklar som har presenterats i form av korta informationer i årsrapporter om arkeologiska fältarbeten. Samma gäller även Viljandi, där U. Selirand svarade för alla tidigare rapporter (Selirand, 1981, 1982).

En av ledarna för forskningarna som utfördes i Piritä på 1930-talet, A. Tuulse, publicerade två tämli-

gen grundliga översikter över dessa arbeten (Tuulse, 1936, 1938). Själva fyndmaterialet som fram till andra världskriget förvarades av Pirita-sällskapet och av vilket en del gick förlorat under kriget, finns delvis bevarat i Tallinns stadsmuseums samlingar. Under 1960-talets undersökningar behandlades dessa fynd delvis av V. Raam. Fynden som gjordes under perioden 1975-1980, finns i samlingar i Tallinns stadsmuseum. Trots att V. Raam har sammanställt handskrivna rapporter som handlar om byggnadshistorisk forskning i Padise kloster, saknas motsvarande material om fynden. Det finns bara lister över dem och några fotografier som innehåller mycket begränsad information.

Över de nära 4000 fynd, som har gjorts i Dominkanerklostret och som förvaras i Tallinns stadsmuseum, finns en katalogiserad översikt, som har anslutits till arbetsledarens rapporter. Samma forskare har även publicerat ett sammanfattande arbete om hela klostret (Tool-Marran), vilket är hittills det enda i sitt slag. Trots detta fick författaren till det här arbetet gå igenom även detta material på nytt och anpassa det till dagens ståndpunkter.

Det arbete som författaren till föreliggande artikel utfört har hittills resulterat i ca 15 000 kort över olika fynd, 600 fotografier och 100 teckningar, vilka kan utgöra ett grundval för fortsatt behandling av temat. För jämförelser kan författaren begagna sig av det material som erhållits under de utgrävningar som han varit ledare för eller utfört själv under åren 1973-1987 vid 20 olika byggnadsminnen i Estland och Tallinn (Tamm, 1985,2, 1990,2). Till idag har även de samlingar i Estlands museer, som innehåller annat material från medeltiden, liksom undersökningar som har utförts av andra arkeologer, gått igenom av författaren.

Beträffande det föreliggande arbetets särart, kan man säga att det är ett första försök som görs i Estland till att utföra en djupare undersökning och ge en vetenskaplig bedömning av medeltidens materiella kultur inom ett snävare område – nämligen inom klostren. Författaren har i sina artiklar för första gången underkastat ett stort område av den materiella värld, som fyllde medeltidens livsmiljö, för vetenskaplig behandling, givit konkreta historiska uppgifter om den, angivit dess ursprung, utformning och utveckling i den mån det varit möjligt. Därvidlag har författaren på basis av det material, som tagits fram med arkeologiska metoder, behandlat alla föremål som har anknytning till klosterinvånarnas vardag och andliga verksamhet, oberoende av deras konstnärliga värde eller ideologiska betydelse. Därvid har han försökt finna samband med lokala eller andra medeltida centra och deras produktions- och kulturtraditioner.

För första gången i Estland har även en rad byggnadsmaterial och element av byggnadernas interiör, vilka var betingade av dåtidens byggnadstraditioner (bestämmelser), studerats och behandlats.

Om den analys av klostrens byggnader och materiella kultur som utförts hittills kan följande konstateras:

1. De föremål som användes i klostren var antingen av lokal härkomst eller införda från västerlandet.
2. Deras tekniska utförande berodde på de olika klostrens ekonomiska styrka och mästarnas teknologiska och konstnärliga utbildning.
3. Estlands kloster var på 14- och 1500-talet banbrytare på den materiella kulturens område i det feodala samhället och förmedlare vid introduktionen av tämligen elitiska föremål till den lokala miljön.

Noter

1. Antalet typer av skilda byggnadsminnen i Estland beräknas vara 100.
2. Deras historia har av författaren berörts i korthet i artikeln »Über die Erforschung der materiellen Kultur der Klöster in Estland«. Tamm 1986, 298 ff.
3. Som början på praktiskt skydd av byggnadsminnen räknas den 15 juni 1950 då Estniska SSR:s regerings Arkitekturstyrelse bildade en vetenskaplig restaureringsverkstad, som fick till uppgift att utforska, konservera och restaurera lokala byggnadsminnen 1968 omorganiserades den till Restaureringsförvaltning, som år 1978 skilde sig från Institutet för projektering av kulturminnen. År 1988 grundades vid Estlands fornminnesförening företaget »Agu«, vars uppgift i dag är att både leda och praktiskt genomföra byggnadshistoriska arbeten i Estland.
4. Forsknings- och konserveringsarbetena utförda i Pirit kloster under ovannämnda är berör även författaren till det här arbetet i sin bok »Restaurators in Old Tallinn«, 1985. Tamm 1985.
5. Detta och den undermåliga kvaliteten på utforskningen av den materiella kulturen har författaren till det här arbetet påpekat i sin artikel »Über die Erforschung der materiellen Kultur der Klöster in Estland«, s. 299.
6. I regel hålls den i Krems vid Donau och material från varje kongress med olika teman samlas i samlingsverk av vilka det hittills har kommit ut 14 stycken och av vilka »Klösterliche Sachkultur des Spätmittelalters«. Österreichisch Akademie der Wissenschaften, Sitzungsberichte der philosophisch-historische Klasse, Bd. 367, Wien, 1980. är av speciellt intresse i samband med föreliggande tema.
7. I form av ett referat har det presenterats i samlingsverket »Zinmatniskas atskaites sesijas materiali par arheologu un etnografu« som utges årligen av Lettlands Vetenskapsakademis Historiska Institut Arkeologiska undersökningar som inleddes i Riga år 1945, har behandlats i mer än 40 artiklar och dessutom i A. Caunes monografi (Caune).

Litteratur

Aus, Toivo: Neue Angaben zur Alteren Besiedlung von Rakvere. I: Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Social sciences. 1990, V. 39, nr. 4, s. 460 ff.

- Amelung, Friedrich: Das Revaler Mönchskloster genannt der Mönkenhof. Reval 1882.
- Blumfeldt, Evald: Saare-Lääne piiskopkonna visitatsiooniprotokolle aastaist 1519-1522. I: Ajalooline ajakiri, 1933, nr. 1, S. 116-125, nr. 3. s. 160-164 (På estniska).
- Caune, Andris: Zilitsas Rigi XII-XIV vv. Po dannom arheologitisekih raskopok. Riga 1984. S. 11-24 (på ryska).
- Freyruth, Otto: Das Jungfrauen Kloster zu St. Claren in Dorpat. I: Beiträge zur Kunde Estlands, XVII, 1, Reval 1931.
- Hansen, Georg v.: Kirchen und ehemalige Klöster Revals. Reval 1873.
- Hasselblatt, Aleksander: Dritte archäologische Exkursion der Gelehrten Estnischen Gesellschaft am 22. Mai. i: Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, 1885. Dorpat 1889. S. 148 ff.
- Johansen, Paul: Kalenderikatkend Pirit kloostri. I: Vana Tallinn, Bd. III, Tallinn 1938. S. 24-27. (På estniska).
- Kirme, Kaalu: Eesti söled. Tallinn, 1986. (På estniska).
- Koehler, Friedrich: Estländische Klosterlectüre. Reval, 1892.
- Konsap, Valentine: Dekoratiivne sepis Tallinna arhitektuuris. XVI-XVIII sajandil. Tallinn 1971. (På estniska).
- Kristal, Jüri & Jaan Tamm: Vnedrenije masinnoi obrabotki v oblasti utsjota pamjatnikov arhitekturo v Estonskoi SSR. I: Informatsionnoe soobstsenie. Gosudarstvennaja Biblioteka SSSR imeni V.I. Lenina. NIO Informkultuura, Serija III, vopusk nr. 51, 1986. S. 8 ff. (På ryska).
- Kühnert, Ernst G.: Das Dominikanerkloster zu Reval. I: Beiträge zur Kunde Estlands, XXII, Heft 1-3.
- Kühnert, Ernst G.: Das Zisterzienser – Nonnekloster zu St. Michael. I: Beiträge zur Kunde Estlands, X, 1924-1925.
- Lemmens, Ludvig: Geschichte der Observantenkustodie Livland und Preussen. I: Beiträge zur Geschichte des Sächsischen Franziskanerprovinz von Heiligen Kreuze, VI. Düsseldorf, 1912. S. 12 ff.
- Mäeväli, Sulev: Mihkli kloostri kujunemine Tallinna 1. Keskkooli hooneks. Tallinn 1981. (På estniska).
- Naan, Gustav: Eesti NSV ajalugu kolmes Käites, Bd. I. Kõige vane-mast ajast XIX sajandi 50ndate aastateni. Tallinn 1955. (På estniska).
- Nottbeck, Eugen v. & Neumann, Wilhelm: Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval. Bd. II, Reval 1899. S. 123-140.
- Nyberg, Tore: Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters. I: Bibliotheca Historica Lundensis, XV, 1968.

- Otto, Richard: Über die Dorpater Klöster und ihre Kirchen. I: Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, XXII, 2. Dorpat 1910, S. 44.
- Pirita klooster, 1436-1936. I: Pirita Kaunistamise Seltsi väljaanne nr. 12. Pirita 1936. (Pä estniska).
- Pirita klooster ja selle 500-aastase pühitsemispäeva juubel 15. ja 16. augustil 1936.a. ühes moningate ajalooliste andmetega. I: Pirita Kaunistamise Seltsi väljaanne nr. 15. Pirita 1940. (Pä estniska).
- Raam, Villem: Padise klooster, Tallinn 1958. (Pä estniska).
- Raam, Villem: Arhitekturnoe pamjatniki Estonii. Leningrad 1974. S. 137 ff. (Pä ryska).
- Schmid, Wolfgang: Die Zisterzienser im Baltikum und in Finland. I: Finska kyrkohistoriska samfundets årsskrift XXIX-XXX, 1939-1940. Helsinki 1941.
- Selirand, Urmas: Ausgrabungen auf dem Territorium des Franziskanerklosters in Viljandi. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1981, Bd. 30, nr. 4, s. 423-428.
- Selirand, Urmas: Über die Untersuchungen der Franziskanerklosters in Viljandi. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1982, Bd. 31, nr. 4, S. 398-401.
- Sild, Oskar: Ususpuhastuse tulek Eesti – ja Liivimaale. I: Usupuhasus eestlaste maal 1524-1924. Tartu 1924. S. 20-83. (Pä estniska).
- Solomokova, Irene: Eesti kunsti ajalugu kahes köites. 1. Bd., I. Eesti kunst kõige varasemast ajast kuni 19. sajandi keskpaigani. Tallinn 1975. S. 80-83. (Pä estniska).
- Tamm, Jaan: Untersuchungen der St. Brigittenklosterruine in Pirita. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1977, Bd. 26, nr. 1, S. 81-84.
- Tamm, Jaan: Über die Untersuchungen der St. birgittenklosterruine in Pirita. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1978, Bd. 27, nr. 1, S. 95-98.
- Tamm, Jaan: Über die Erforschung der Klosterruine St. Brigitten in Pirita. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1978, Bd. 27, nr. 4, S. 363-367.
- Tamm, Jaan: Tallinna vanemast keraamikast (Om äldre keramik i Tallinn). I: Ehitus ja Arhitektuur, 1979, nr. 78/2, S. 41-47. (Pä estniska).
- Tamm, Jaan: Pirita, Venue of the 1980 Olympic Regatta. Tallinn 1980.
- Tamm, Jaan: Über die Untersuchungen der Klosterruine von Pirita 1978-1980. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1981, Bd. 30, nr. 4, S. 420-423.
- Tamm, Jaan: Restaurators in Old Tallinn. Tallinn 1985.
- Tamm, Jaan: Ehitusarheoloogilistest uurimistööst Eesti NSV-s (Om byggnadshistorisk forskning i Estniska SSR). I: Ehitus ja Arhitektuur, 1985, nr. 1/2, S. 80-85. (Pä estniska).
- Tamm, Jaan: Über die Erforschung der Materiellen Kultur der Klöster in Estland. I: ENSV TA Toimetised, Ühiskonnateadused, 1986, Bd. 35, nr. 3, S. 298-308.
- Tamm, Jaan: Keskaegsete kloostrite toidumüüdest (Matkäril i medeltida kloster). I: Arhitektuuripärandi uurimisest Eesti NSV-s. Tallinn 1987. S. 95-109. (Pä estniska).
- Tamm, Jaan: Über eine künstlerische Keramikart im archäologischen Fundgut Tallinnas. I: Aus der estnischen Kunstgeschichte. Tallinn 1989. S. 212-225. (Pä estniska).
- Tamm, Jaan: Archaeological research work in Tallinn. I: Eesti ehitusmälestised. Aastaraamat. Tallinn 1980. S. 96-103. (Pä estniska).
- Tool-Marran, Elfriede: Tallinna Dominiiklaste klooster. Tallinn 1971. (Pä estniska).
- Traat, August: Ajalooline Emajõgi. Tallinn 1968. S. 36 ff. (Pä estniska).
- Tuulse, Armin: Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1934-1935. Öpetatus Eesti Seltsi Aastaraamat. 1934. Tartu 1936. S. 134-154.
- Tuulse, Armin: Die Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1936. Öpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat. 1936. Tartu 1938. S. 48-58.
- Tuulse, Armin: Die Burgen in Estland und Lettland. Dorpat 1942. S. 73, 270-288.
- Tuulse, Armin: Om konstföbindelserna Estland-Finland under medeltiden. I: Särtryck ur Finska Museum. Helsingfors 1953. S. 32.
- Vende, Ella: Väärismetallitööd Eestis 15.-19. sajandini. Tallinn. 1967. (Pä estniska).
- Vööbus, Artur: Studies in the History of Estonian People. I. II. Stockholm 1969 och 1970.
- Walter-Wittenheim, Georg, v.: Die Dominikaner in Livland im Mittelalter. Romae ad S. Sabinae 1938.